

"HÖSTSOL"

KOPERATIVT ÄLDREBOENDE

Redovisning av förstudien Höstsol

Bakgrund

En projektansökan för finansiering från programmet ”Stad och Land – Lokalt Utvecklingsprogram i UmeåRegionen”, inlämnades till programkontoret och Lena Carneland den 6 februari 2006. Projektets namn var – Höstsol - En förstudie om ett alternativt landsbygdsboende på ålderns höst, i denna redovisning kallad – Höstsol. Sökande var Vännäs Landsbygdsråd med Olle Nygren som ordförande. Projektet beviljades 55 000 kronor.

Det förväntade resultatet var att få kunskap om hur Vännäs kommun såg på ett pensionärsboende enligt vår modell. Genom samarbete med pensionärsföreningarna PRO och SPF skulle vi få kunskap om vilken form av boende dagens pensionärer helst av allt vill ha. Genom kontakter med liknande projekt, entreprenörer både för byggande och drift samt banker förväntades vi få kunskaper om sådana boendeformer är ekonomisk möjliga.

Sammanfattning av Höstsol

Någon preciserad modell har inte lämnats till våra politiker eller tjänstemän i kommunen. Vi har däremot genom studieresor visat på ett antal olika modeller som kan vara möjliga att driva. De kontakter som tagits med kommunens representanter har varit allt igenom positiva. Kommunen står inför en ålderspyramid där tillgång på boenden långt ifrån motsvarar behoven.

Vi tycker oss ha en klar bild över hur våra pensionärer vill leva och bo. De vill gärna bo i en mindre lägenhet med närhet till andra pensionärer. De vill ha gemensamma ytor med tillgång till matsal, kök och tillgång till friskvård och personal. De vill bo vackert till och nära där man tidigare levte.

Det är fullt ekonomiskt möjligt att driva någon typ av äldreboende/trivselboende om kommunen ställer upp med borgen och där man är överens om hur man ska arbeta tillsammans. Ett gemensamt arbete kring alternativa boenden ger förmodligen den bästa effekten och möjlighet till god ålderdom för både boende och kommun.

Förutom ovanstående har vi vid våra studieresor mött en nöjd och engagerad personal som trivs i sitt arbete. Man har dessutom en mycket låg personalomsättning och sjukfrånvaro samt en hög kompetens.

Aktiviteter under våren 2006

I mars 2006 bildades en arbetsgrupp bestående av Inger Granström och Carl-Axel Åsell, de två drivande i förstudien. Karin Eriksson och Hans Olsson deltog också till viss del i arbetet. Under april och maj besöktes kommunens pensionärsföreningar för information och filmvisning av äldrekooperativ i Jämtland. Föreningarna var PRO i Vännäs och Vännäsby, RPG och SPF Gnistan. Vid dessa träffar utsågs och inbjöds två representanter från varje pensionärsförening att delta i kommande aktiviteter i förstudien. Parallellt med besöken hos pensionärsföreningarna gjorde arbetsgruppen studiebesök på äldreboendena Åmbacka i Åmsele samt Bäckbacka i Umeå. (Se bilaga 1)

Coompanion, Kooperativ Utveckling i Västerbottens län

Arbetsgruppen tog kontakt med Coompanion, Kooperativ Utveckling i Västerbottens län. Tillsammans med deras medarbetare Doris Brändström planerades en studieresa, studieresa Ett, till Jämtland och Ångermanland för att studera verksamheten vid några av deras äldrekooperativ. Vi ville lära oss mer om denna boendeform.

Vad är ett äldrekooperativ?

Internationella Kooperativa Alliansen har definierat begreppet kooperativ:

”...en fristående sammanslutning av personer som frivilligt samverkar för att tillgodose sina gemensamma ekonomiska, sociala och kulturella behov och önskemål genom ett samägt och demokratiskt styrt företag”.

Äldrekooperativet kan vara en ekonomisk förening som har fått i uppdrag av kommunen (socialnämnden eller motsvarande nämnd) att verkställa insatser till äldre. Medlemmar i föreningen kan vara invånare i en by tillsammans med äldre som bor i kooperativets lägenheter och deras anhöriga, eller en personalgrupp.

Olika boendeformer

Arbetsgruppen diskuterade vilka olika boendeformer som kunde vara aktuella. Av äldreomsorgschefen Peter Näsström som deltog i Höstsols andra studieresa till Jämtland och Ångermanland har vi fått följande definition:

Några definitioner av boendeformer:

Särskilt boende: Kommunen har ansvaret inklusive hälso- och sjukvårdsansvar. I Vännäs finns endast kommunalt drivna särskilda boenden.

Hjälp i hemmet: Vi säger ordinärt boende. Kommunen stöder med hemtjänst och Landstinget ansvarar för hälso- och sjukvårdsinsatser.

Särskilt boende i Vännäs:

Sjukhem. De mest sjuka och vårdkrävande personerna.

Demensboende: Gruppboenden särskilt anpassade för boende med demens.

Servicehus: Boendeform med lägenheter där boende har hjälp enligt hemtjänstmodell men personalen är stationerad på plats. (en boendeform som håller på att gå ur tiden)

Andra boendeforms-benämningar:

Trivselboende/Seniorboende: Finns ej i Vännäs men likställs med ordinärt boende.

Socialtjänstens insats är hemtjänst.

Gruppboende: Kan Borgmästargården kallas ibland. Motsvarar sjukhem, demensboende med grupper om 8-10 boende.

Trygghetsboende: Kan förekomma. Finns ej i Vännäs. Kan både vara seniorboende eller servicehusliknande, det beror på trygghetsbehovet.

Tidigare studieresor till äldrekooperativ i Jämtland

I slutet av april träffade arbetsgruppen Katarina Martinsdotter-Frohm och Victoria Kreuger vid Näringslivsservice för att ta del av deras erfarenheter från två tidigare genomförda studieresor till äldrekooperativ i Jämtland. Vid dessa studieresor hade flera tjänstemän och andra intresserade deltagit och blivit inspirerade, men några ytterligare initiativ att starta liknande verksamhet i Vännäs Kommun togs inte.

Möte med Kommunledningen

I maj månad träffade arbetsgruppen kommunalrådet Matts Lundgren samt oppositionsrådet Britt Strömberg för att redovisa Höstsols arbete och intentioner men också för att höra politikernas syn på alternativt boende.

Några av politikernas synpunkter

De kände väl till äldreboendena i Jämtland samt Ingelsgården i Lövvik. I Vännäs kommun har man sedan 1995 talat om alternativa boendeformer inom äldreomsorgen. De var positiva till att hitta lösningar och var väl medvetna om kommunens ansvar att finna ekonomiska lösningar. Man ser fördelar med att som äldre inte behöva flytta flera gånger utan få bo kvar i det boende man väljer.

Man var positiva till nya initiativ, men för att få god ekonomi krävs ett visst antal hyresgäster i dessa boenden.

Information gavs från politikerna om att ett nytt boende är planerat år 2009.

Samtalscafé

Medverkande i Höstsol bjöds in till ett samtalscafé där äldreomsorgschef Peter Näsström och Kerstin Hansson, vård- och omsorgsnämndens ordförande redovisade nuläget i äldreomsorgen för Vännäs kommun.

Möte med Vård- och Omsorgsförvaltningen

Någon tid senare inbjöds socialchef Curt Hörnqvist och äldreomsorgschef Peter Näsström för redovisning av förstudien samt utbyte av information.

I kommunen har man fått uppdrag att lägga ut kommunal verksamhet på entreprenad. Orion i Vännäsby drivs som intraprenad och är mer reglerad än entreprenad.

Arbetsgruppen fick också en genomgång av:

Rapport, boendeutredning äldreomsorgen 2006

Rapporten är utarbetad av äldreomsorgschef Peter Näsström.

Den visade att hemtjänsten år 2000 hade 88 stycken hemtjänstären, inklusive trygghetslarm. År 2006 hade antalet hemtjänstären ökat till 235 stycken. Detta beror på flera faktorer:

- befolkningsstrukturen med en topp på antal 80 år och äldre.
- minskning av särskilda boendeplatser (Vängården och Hinden är nedlagda)
- förändringar i biståndsbedömningen

Enligt rapporten finns inom hemtjänsten 32 st med demensdiagnos och 17 st med dement beteende.

I materialet konstaterades att det föreligger ett mycket stort behov av olika alternativ för äldreboenden. Rapporten finns att läsa på vård- och omsorgskontoret.

Hemtjänst till områden kring alternativt äldreboende

Detta kan vara en samarbetsform med kommunen. Ett alternativt äldreboende kan bistå med hemtjänst där personalen från boendet serverar med hemtjänst åt kommunen i närområdet. Det kan också vara möjligt att för kommunen köpa korttidsplatser i boendet då kommunen för närvarande har brist på platser.

Det finns i vissa kommuner samarbetsavtal mellan kommuner om köp av tjänster.

Peter Näsström tycker att det är viktigt att man tänker och bygger handikappanpassat. En aspekt för framtiden är IT-teknik för sjukvården - Telemedicin. Här finns det kanske pengar att söka.

Curt Hörnqvist och Peter Näsström välkomnade till fortsatt samarbete med Höstsol.

Kontakt med Pressen

Kontakt togs också med tidningarna för att informera om Höstsol. En artikel infördes i Västerbottens Kuriren den 29 maj 2006.

Småhus, längor eller byaskola – grupp utreder nya äldreboenden

VÄNNÄS

Det händer saker inom äldrevården i Vännäs. I Vännäs landsbygdsråd finns ett antal eldsjäljar som brinner för äldrevården och som dragit i gång en förstudie om alternativa landsbygdsboenden.

55 000 kronor har avsatts ur EU-medel Stad och Land till projektet som döpts till Höstsol. Arbetsgruppen, som startade sitt arbete i april, räknar med att ha sina förslag färdiga den sista september.

– Vi vill undersöka vilka

möjligheter det finns att med utgångspunkt från befintliga lokaler, exempelvis en nerlagd byaskola skapa en form av pensionärsboende som skulle ge möjlighet för de boende att under många år leva ett aktivt liv tillsammans med andra, säger Inger Granström, en av eldsjälarna i projektgruppen.

Småhus eller längor

Vidare vill man undersöka kommunens intresse för denna boendeform. Så även hos pensionärsorganisationerna.

Gruppens uppgift är också att ta reda på olika driftsformers fördelar och nack-

delar och att undersöka de ekonomiska möjligheterna för denna form av boende.

Vad det skulle kosta att bygga små hus runt gemensamhetsanläggningen. Om det blir billigare med radhuslängor med flera små lägenheter.

Studiebesök i Jämtland

Gruppen ger sig snart i väg på studiebesök till Jämtland och Västernorrland. Bland annat ska man titta på Sveriges äldsta äldrekooperativ, Ingelsgården som ligger en bra bit in i fjällvärlden norr om Hoting.

Gruppen har träffat kommunalrådet Matts Lundgren, s, och oppositionsrå-

det Britt Strömberg, c, och fått positiva vibrationer, även om politikerna just nu är mest inne på att det ska byggas ett nytt demensboende.

– Vi vill göra vår existens känd bland människorna i kommunen. Vi är helt opolitiska och alla, gamla som unga, är välkomna att höra av sig till oss. Vi är i stort behov av intresserade att bolla idéer med, säger Inger Granström.

CHRISTER ÅGRAHN
070-607 10 47
0935-518 50
christer.agrahn@vk.se

Tilläggsansökan

I slutet av maj gjorde Höstsol en tilläggsansökan för att utöka sin budget för ytterligare en studieresa, studieresa Två, denna ansökan avlogs.

Möte med styrelsen för äldreboendet Bäckbacka i Umeå

I början av juni träffade Höstsol Nils-Erik Öqvist, VD och grundare av äldreboendet Bäckbacka i Umeå. Han berättade om de ekonomiska förutsättningarna för byggande av ett seniorboende.

Studieresa Ett

En studieresa gjordes under två dagar tillsammans med Doris Brändström, Coompanion samt representant från PRO, vård- och omsorgsförvaltningen samt Landsbygdsrådet.

Vid denna studieresa besöktes Brismarksgården i Hoting, Ingelsgården i Lövvik, Brännagården i Högarna, Sunwest i Fanbyn med både barnomsorg och äldreomsorg, Borgen i Borgvattnet och Rådomsgården i Rådom. (Se bilaga 1)

Lägesrapport

Landsbygdsrådet fick vid två tillfällen under våren information och redovisning av det fortskridande arbetet i Höstsol.

Aktiviteter under hösten 2006

Uppsamlingsmöte med studieresa Ett

En reflektion av studieresa Ett gjordes tillsammans med gruppen för att samla intryck och skapa diskussion för fortsatt arbete.

Möte med pensionärsföreningarna

I september träffade Höstsol representanter från de olika pensionärsföreningarna för att ta reda på deras önskemål och tankar kring ett äldreboende i framtiden.

Ett bra särskilt äldreboende för mig är.....

- Egen lägenhet/rum med kokmöjligheter/pentry
- Små lägenheter men stora gemensamma utrymmen
- Tillgång till SPA, fortvård, frissa
- Övriga gemensamhets-utrymmen: tv-rum, film, bingo, datarum, studier, bastu
- 2 rum med pentry
- Gemensamt kök och matsal
- Hörna i huset med vacker utsikt
- Möjligheter att odla
- Att JAG bestämmer när flytten ska ske
- Nära till service
- Underhållning
- Vinterträdgård/inomhusträdgård
- Gästrum för anhöriga
- En kvarterspub där man umgås och träffas över generationsgränserna
- Tillgång till personal dygnet runt och trygghetslarm
- Närhet till vacker natur
- Vill bo där jag levtt
- Servicen kommer till boendet
- Bo på markplan
- Bredband!
- Hiss om det byggs på höjden

Möte med entreprenörer

Några veckor senare anordnades ett möte med entreprenörer och byggare, här deltog även några representanter från pensionärsföreningarna. Vid detta möte fick varje deltagare ta del av de tankar som pensionärerna förmedlat om framtidens boende för äldre. Utifrån det tog vi del av vad deltagarna i mötet hade att föreslå och råda till. Vid denna träff beslutades bland annat att man skulle bilda en arbetsgrupp för att ta fram en ritning och offert på ett framtida boende.

Att bygga ett bra äldreboende! Vad ska vi tänka på? Vad kan det kosta?..

- Varför inte spåna på ett mer konkret ritningsförslag i en mindre grupp där även en kostnadskalkyl ingår?
- Titta på en ombyggnad i Tväråbäck
- Bygga i byarna?
- Bestämna former av ägande
- Om en bank ska gå in är det krav på bygge i tätorten.
- Bör gå snabbt från beslut till resultat
- Äldreomsorg och barnomsorg gemensamt?
- Det finns redan en tomt vid älven i Vännäsby.
- Enplans hus. Eventuellt suterräng
- 8-10 lägenhet = ca 1 miljon per lägenhet
- 4 våningar 20 lägenhet = 13 miljoner eller 800.000 per lägenhet
- Är det idé att titta på renoveringsobjekt? Svårt att säga vad kostnaden kan bli för renovering

På mötet beslutades att Cenneth Sjölund, IDÈ & byggconsult, Höstsol och Ulla Edlund, undersköterska från vård- och omsorgen, skulle träffas för planering av ett 4-våningshus i

Vännäsby alternativt i Vännäs. Gruppen skulle också titta på ett 8-lägenhetshus för byggnation i Spöland.

Åke Lindgren, entreprenör skulle titta på ett hus i Tväråbäck som tidigare varit aktuellt för ombyggnation.

Gruppen träffades någon vecka senare för att arbeta med konkreta förslag till ritning och offert. Detta möte fick en annan inriktning, en studieresa Två började planeras till äldrekooperativen i Jämtland och Ångermanland med entreprenörer, politiker och tjänstemän från Vännäs Kommunen. Resan skulle genomföras i början av november 2006.

Kooperativ hyresrätt

I slutet av september inbjöds Roland Malm, KIC, Kooperativ Utveckling i Stockholms län till Höstsol av Doris Brändström, Coompanion.

Han berättade om kooperativ hyresrätt - framtidens boende. (Se särskild info om kooperativ hyresrätt, bilaga 2)

Inbjudna till informationen var politiker, tjänstemän och representanter från pensionärsföreningarna.

Efter informationen gavs synpunkter från medverkande:

- är klart positiv till kooperativa lösningar. Men vi behöver underlag och substans.
- En boendeutredning är gjord och den visar på att det finns stora behov med hänvisning till befolkningsprognos och icke verkställda beslut för dem som beviljats särskilt boende.
- vi har många gemensamma punkter och vill samarbeta.
- Det finns frihet för okonventionella beslut.
- Kommunens borgen behövs. Med kommunal hyresrätt har man stor säkerhet.

Socialchefen föreslår att Höstsol och socialtjänsten fortsätter samarbetet.

Nätverksträff

Doris Brändström, Coompanion bjöd in arbetsgruppen till en nätverksträff i Skråmträsk.

I Skråmträsk finns en grupp människor som vill starta alternativa boenden för äldre i deras by. Från äldrekooperativet Kaplangården, Holmön kom också deltagare.

Studieresa Två till Jämtland

Vid denna resa deltog representant från vård- och omsorgsförvaltningen, Kaj Johanssons Åkeri AB, IDÉ & byggconsult, Vännäsby, politiker från vård- och omsorgsnämnden samt ordförande för Landsbygdsrådet.

Studieresa Två organiserades av Doris Brändström, Coompanion tillsammans med Höstsol. Gruppen besökte Brismarksgården i Hoting, Ingelsgården i Lövvik, Brännagården i Högarna, Sunnebacken i Orrviken, Västerport, seniorboende med kooperativ hyresrätt i Östersund och Rådomsgården i Rådom. (se bilaga 1)

Ett lunchmöte arrangerades med Coompanion, Kooperativ Utveckling i Jämtlands län, där vi informerades om kooperativ hyresrätt och ett informationsmöte med ledningen för Strömsunds Kommuns äldreomsorgsförvaltning.

Intressanta samtal utspelade sig efter varje besök och diskussionerna gick höga om möjlighet att driva något liknande i Vännäs kommun.

Coompanion i Jämtlands läns hade följande budskap: För att få våra kommuner att växa måste vi ha människorna med oss. I Jämtland, har man det kooperativt tätaste länet i Sverige. Man tror på den egna kraften och politikerna har en positiv syn på kooperativa alternativ. De fångar upp kraft hos människorna och utvecklar därmed bygden. För att kunna starta något

kooperativ behöver man i kommunen vara överens om att behoven finns. Man behöver mobilisera kraft och pengar i den grupp som vill sätta igång. Att det finns köer med äldre i angränsande byar, som är i behov av äldreboende är en fördel.

Den sociala tillsynsöversynen som gjordes 2005 av Länsstyrelsen i Jämtland visade att kooperativa lösningar uppstår god kvalitet och har familjär stämning. Den kritik som framförts i rapporten är personalorganisationens brister i kunskap om lagar och förordningar.

Tillsynsutredningen lade dock ansvaret på kommunen som ska se till att dessa följs.

Man ska från kommunal verksamhet INTE se på kooperativ som en fristående företagare, var Coompanions sista ord till gruppen.

Studiegrupp Två:s intryck från studieresan, men också reflektioner över möjligheter att göra något i Vännäs kommun, noterade under hemresan

- Det har varit mycket intressant och spännande med alla olika alternativa boendeformer.
- Sådana här boenden är det ju inga problem att få personal till!
- Det var några ställen som jag verkligen skulle vilja åldras på.
- Fint med de boenden där man också får sluta sina dagar utan att behöva flytta.
- Det gäller att hitta en vinna-vinna situation för kommun och det alternativa boendet.
- Viktigt med den stimulans som ges till personalen via stora påverkansmöjligheter.
- Politikerna måste med på banan.
- Ett trivselboende skulle kunna vara ganska enkelt att komma igång med.
- Det kan eventuellt finnas ett motstånd beroende på rädsla och det ekonomiska ansvaret.
- Viktigt att de anställda får anständiga löner.
- Som politiker måste vi ta upp frågan och skaffa oss mer kunskap om kooperativ.
- Det finns ingen politikens ovilja, det är ekonomin som sätter gränser.
- Samarbetsformerna blir det avgörande för möjlighet att sätta igång något.
- Det är viktigt med eldsjäl!.
- Det behövs ordentlig ekonomisk uppbackning för att komma igång i ett nybygge.
- Det blir viktigt med bra information till politiker och tjänstemän.

Informationsmöten med byaföreningar och landsbygdsrådet

Under hela hösten informerades byaföreningar och landsbygdsrådet om arbetet i Höstsol samt en redovisning med visning av bilder från studieresorna. De besökta byaföreningarna var Tväråbäck, Hällfors, Pengsjö och Östra Spöland.

Höstsols förslag till fortsatt arbete

Höstsol **föreslår** att en lättläst folder produceras baserad på denna redovisning. Den kan finnas som utskick för kommande möten och diskussioner.

Höstsol **föreslår** att gemensamma stormöten anordnas i Vännäs, Vännäsby och i byarna samordnat med flera byar tillsammans. Här skall alternativa boenden diskuteras och gemensamma arbetsgrupper/projektgrupper bildas. Möjligheter att starta studiecirkel skall också diskuteras. Som studiemateriel kan boken Äldrekooperativ –delaktighet och gemenskap, Att starta och driva ett äldrekooperativ, Kommentus Förlag användas.

Höstsol **föreslår** att studieresor liknande de som genomförts av Coompanion/Höstsol erbjuds blivande intressenter.

Höstsol **föreslår** att medel tas fram för att projektera äldreboende vid Älvdala-området i Vännäs och vid Festplatsen i Vännäsby, samt projektera ett boende som kan förverkligas i någon av byarna i Vännäs. En idéskiss till trivselboende/äldreboende, 8 lägenheter med personalbemanning, byggnadsarea: 700-800 m², bilägges denna redovisning. Idéskissen har tagits fram av Cenneth Sjölund, IDÈ & byggconsult, Vännäsby. (Se bilaga 3) Cenneth Sjölund har också ritat byggnaderna i Vännäs, kvarteret Castor och Vännäsby, kvarteret Musikanten. Byggnaderna innehåller vardera 20 lägenheter, 2-or på 56 m² och 3-or på 66 m². Dessa byggnader kan vara modeller för lämpliga trivselboenden/äldreboenden om man dessutom omvandlar vissa ytor till gemensamhetsytor.

I Vännäs och Vännäsby bör byggnaderna innehålla c:a 20 lägenheter. Byaförslaget bör omfatta 8-10 lägenheter **plus gemensamhetsytor**. Storleken på lägenheterna bör vara c:a 50 m². De flesta 2 rum och kök. Byggnaderna skall dessutom innehålla korttidsboende-platser som kan hyras av Vännäs Kommun eller annan extern hyresgäst. Man bör också undersöka möjligheten att kombinera boendet med barnomsorgsverksamhet och samordning med andra kommunala resurser kring äldreomsorgen i närområdet.

Höstsol **föreslår** att en kommande projektgrupp ansöker hos Kommunstyrelsen om möjligheten till kommunal borgen för ovan nämnda byggnationer.

Höstsol **föreslår** att en kommande projektgrupp tillsammans med kommunens vård- och omsorgsförvaltning ytterligare undersöker hur den aktuella åldersgruppen i kommunen vill bo.

Höstsol vill rikta ett särskilt tack till:

Doris Brändström, Viktoria Kreuger, Anna-Carin Persson och Roland Malm.

Vi vill även tacka personal och boende i Jämtland och Ångermanland som vi kommit i kontakt med under våra studieresor. Er förmåga att ge trygghet, omvårdnad, sällskap och närhet har vi känt mycket starkt i gruppen Höstsol.

För Vännäs Landsbygdsråd, Höstsol, November 2006

Ingelsgården, Lövvik Jämtland

Kooperativet har idag 20 medlemmar och är en ekonomisk förening

Lövvik som startades 1991 var det första kooperativa äldreboendet i Sverige. Det fanns inga exempel på kooperativ inom äldreomsorgen vid den tiden. Processen startades 1988 med ett seminarium som en del i ett lokalt utvecklingsarbete. Initiativet till äldreboendet kom från fyra kvinnor från orten.

Byn Lövvik hade då 36 invånare varav 2/3 var pensionärer, det fanns inga skolbarn i byn. Projektet gick ovanligt snabbt, ca ett år och sju månader från projekteringen började till huset stod färdigt. Mycket beroende på att man gjorde stora ideella insatser som grävning, gjutning av grunden osv. Kommunen borgade 4,3 miljoner för huslånet och man hade hjälp av Kooperativ Utveckling i Jämtland

Fyra pantertanter med makar var initiativtagare de bidrog med 2000 ideella arbetstimmar. Produktionskostnaden för huset, med 6 fullt utrustade lägenheter på 46 kvadratmeter, och gemensamma utrymmen var 4,7 miljoner kronor.

Ingelsgården har idag en god ekonomi och tar emot studiebesök från hela världen. Idag har byn 45 invånare, och 7 skolbarn

Medlemmar i kooperativet är boende, anhöriga och vänner. Stadgar och avtal är reviderade sedan starten Man har en egen kö till kooperativet.

Personalen består av 4 personer på 75% tjänster. De utför hemtjänsten både hos brukarna på Ingelsgården och hos de som bor kvar hemma.. Man har ingen nattpersonal men kommunens nattpatrull finns som stöd vid behov. Man har egen kock anställd av AF och kommunen Kommunens biståndsbedömare avgör hur mycket hjälp varje boende får. Det påverkar kooperativets inkomster över tiden, just nu har de pigga boenden och därmed liten ersättning för hemtjänsten. De anpassar organisationen genom att alla i personalen arbetar mindre tid när de har färre timmar. Personalen trivs och de har inga sjukskrivningar, man arbetar för varandra. Personalen har fått demensutbildning. Någon har läst till undersköterska.

De har idag också tillgång till en Byvaktmästare, det är en plusjobbare, som kostar 40 kr per timme.

Brukarnas ålder är idag mellan 75 och 92 år

Biståndstid =336 timmar gör 444 klocktimmar.8 tim/dag matlagning, passning, tillsyn från kommunen. Ersättning för palliativ vård ger K. Biståndsbedömningen behålls i 6 månader när någon dör.

Kostnad per månad för de boende

Hyran är 4.350 kr/lägenhet. TV och el ingår i hyran

Mat – helpension 1.350 kr

Kooperativet har amorterat 800.000 på lånet på två år. Huset uppvärms med direktverkande el med en elkostnad på 80.000 kr per år

Kooperativet säljer också förnsterputs som tilläggstjänst

Högarna- Brännagården.

Kooperativet har 37 medlemmar och är en ekonomisk förening

Brännagården i Högarna är ett by- och personalkooperativ som byggdes 1994 och har 10 anställda.. Verksamhetschef är sjuksköterskan Sylvia Bränngård

3.300 kronor betalar medlemmarna i egen insats

80 personer bor i byn idag Brännagården har sitt ursprung från bykooperativet Byssbon som innefattade datastuga, reparation av skolan och skjutbana.

Broschyr om verksamhetsidé finns.

Kommunen gick i borgen med över 5 miljoner till bygget. Kommunen borgade på 90-talet före 1994 då lågkonjunkturen började.

Kooperativet har 9 lägenheter och är arkitektritad. Vid starten var personalen färre eftersom man inte hade full beläggning. 1998 blev 4 lägenheter permanent och styrelsen tillsätter platserna. Östersunds kommun köper 5 korttidsboende per år och betalar även om platserna inte är tillsatta.

Man har hela Östersundskommuner som upptagningsområde, men boende i Högarna har förtur till någon av de 4 platserna som styrelsen fördelar.

Planer finns att bygga ut. Hemtjänsten ger kooperativet en säkrare ekonomi. En personal arbetar på natten och nattpatrullen från Östersund 5,5 mil kommer vid behov. Man tar inte emot för tunga eller dementa personer.

Kooperativet säljer även hemtjänst till Lit. De fast boende möblerar sina lägenheter själva.

Lägenheterna är på 49 kvadratmeter och hyran ligger på ca 3.992 kronor.

Kostnader för mat:10 kronor frukost,40 kronor lunch,20 kronor middag

85 kronor i egenavgift från korttidsbrukare.

5 lägenheter, 5 vårdare.

Brännagården ansvarar för att åka ut till vårdtagare i Högarna och hjälpa dem som behöver åka till vårdcentralen.

Man har skapat en trevlig miljö och arbetar med en platt organisation.

Personalen trivs och tycker att det är roligt att jobba Man känner att man kan påverka sin situation. De är med i KFO och får hjälp där och hos Kommunal när det gäller personalfrågor.

Fanbyn – integrerad Barnomsorg och Äldreomsorg

Kooperativet har ca 50 medlemmar och är en ekonomisk förening.

Varje lägenhet är på 54 kvadratmeter. Det är två hus med sammanlagt åtta lägenheter.

De lånade 4,2 miljoner och Bräcke kommun stod för borgen

Hyran är 4.200 inkl. el, tv och sopor. Man har installerat jordvärme och golvvärme i båda husen. Kooperativet har också fått 500.000 kronor i bidrag från socialstyrelsen.

Huset var inflyttningsklart den 21 december 1995. De har ekparkett, kakel i badrum samt ekofiber i väggarna vilket gör att huset ”andas”.

Barnomsorgsplatser fanns tidigare bl.a i Gällö, därför grävde man grunden samtidigt för en kooperativ barnomsorg på samma gård.

1998 kom äldrepropositionen där man ville förbättra äldreomsorgen.

Socialstyrelsen har varit på besök och de deltog i ett projekt om 1.75 miljoner som handlade om Integrerad omsorg, där egen personal skulle nyttjas för både barn- och äldreomsorg.

Kommunen sköter äldreomsorgen i huset. Nu när behovet har ökat sköts den av egen personal.

Kooperativet skrev ett avtal med kommunen och de började att bygga för barnomsorgen.

Integrerad omsorg startade i januari 2001 med fyra personal från förskolan i Rissna, varav en var förskollärare.

När projektiden var över skulle personalen ta över verksamheten men man hade i starten en del problem med facken Kommunal och LR. Man ville att kommunen skulle ta över efter juli 2002, man uppvaktade kommunen, pengarna räckte inte. 6 heltidstjänster kostade mer än det man fått beviljat. Efter många diskussioner fick man även mer pengar för barnomsorgen. Och 2002-07 tog kooperativet över men senare lämnades verksamheten över till kommunen. Huset där barnomsorgen bedrivs kostade 1,5 miljoner att bygga. Man har 15+7 förskolebarn, totalt 22 elever.

Borggården – Borgvattnet

Kooperativet har ca 70 medlemmar och är en ekonomisk förening

Kerstin Torgersson eldsjäl och anställd på 45%

Kerstin bodde i Sundsvall i 15 år. Hon ville flytta hem och fick idén till ett äldreboende tillsammans med byautvecklingsgruppen. Processen tog 7-8 år av möten, resor och funderingar. Ragunda kommun var inte så intresserade av idén men gick i borgen på 6,1 miljoner med SIAB som byggherre. Man började bygga 1995 och de åtta lägenheter var inflyttningsklara 1997.

Man lade ner mycket ideellt arbete. Byggekostnaderna blev lägre än beräknat.

De största lägenheterna är ca 35 kvadratmeter och hyran ligger på 4050 kronor.

Maten kostar 1700 kronor i månaden

Numera är kön lång till boendet, ca 20 personer står i kö.

11 personer är anställda inklusive en person med administrativt ansvar. De flesta i personalen arbetar mindre än 100%

Personalen har erfarenhet från hemtjänst och lera är på väg att utbilda sig till undersköterskor.

Man har två boende som är rullstolsburna och man har installerat lyftanordningar. En boende är dement och en dement ska flytta in.

Man har ständig nattpersonal och om man behöver hjälp ringer man den som har jobbat kvällen innan. En målsättning är också att få bo kvar till livets slut så långt det bara är möjligt.

Det finns ett demensboende i Stugun som har 120 invånare.

Biståndshandläggare, sjukgymnast, arbetsterapeut och medicinskt ansvarig sjuksköterska (MAS) träffas varannan månad.

Kooperativet har också uppdrag inom hemtjänsten hos dem som bor kvar hemma.

Kooperativet har en stabil ekonomi med en skuld kvar på 2,5 miljoner.

Avtalet med kommunen säger att kommunen ska betala de faktiska personalkostnaderna.

Man tillagar och levererar mat till skolan, dagis med personal och man tar hand om städningen.

Byn har Sveriges minsta skola med bara fyra elever, de åker till Stugun en dag i veckan.

Nu flyttar 2 familjer från Sundsvall med barn in till byn.

Byn har en affär och där handlar kooperativet allt de behöver.

Den gamla prästgården med alla spöken drivs idag som vandrarhem med 10 sängplatser.

Rådmsgården

Kooperativet ägs av Helgumsbor och är ett aktiebolag

Rådmsgården startade 1990 då fastigheten blev till salu. Huset kostade 500.000 kr

Huset har tidigare bland annat varit ålderdomshem och tjänstebostad

Tre eldsjälar startade och tyckte att de äldre Helgumsborna borde få bo i mera ”hemlik miljö”.

Tanken på att driva boendet privat lockade.

Det fanns en enighet i Helgum för äldreboendet. 1991 började folk ställa sig i kö.

Man bildade ett aktiebolag där en aktie kostade 500 kr med begränsningar ett visst antal aktier per person. Ett stort antal aktier såldes den första månaden.

Man gjorde en omfattande renovering samt tillbyggnad och ventilation för 800.000 kronor.

Elvärme och jordvärme finns sedan 2 år. Allt inklusive tillbyggnad kostade 7-8 miljoner. Man fick lån på Nordea och är nu nästan skuldfria. Räntorna har även minskat under den här tiden.

Man fick under byggtiden arbetskraft från AMS för ca 1,5 miljoner

Man fick också 200 000 i glesbyggsstöd och . 50% i bidrag från AF för dem som var arbetslösa.

Socialstyrelsen gav 25.000 kronor för att varje lägenhet skulle utrustas med kök.

Huset har 14 lägenheter, ett sviktplatser dvs. rum för boende som kräver mer sjukvård, samt tre korttidsplatser där man har ett fast avtal med kommunen.

Länsstyrelsen gav tillstånd för tjugotvå platser så man kan nyttja dubbelrum.

Man har rekryterat bra personal. 15 anställda varav en är nattpersonal 2 köksor och en vaktmästare. Joursköterska finns och man köper också sjukskötersketjänster från kommunen.

Aktiebolaget har 140 medlemmar. Styrelsen består av sju personer. Man köper tjänster från ett revisionsbolag för löner och bokslut. Många i styrelsen är kunniga i ekonomi och juridik och administration. Man följer kommunals löner. Personalen sätter gemensamt ihop sitt schema Man har få sjukskrivningar och personalen får bonus till julen på 1000 kronor per person.

Personalen går på utbildningar som anordnas av kommunen. Kooperativet är idag helt skuldfria.

Vårdtagarna betalar direkt till kommunen.

Hyror:

3.100 kronor – ett rum och kök 32 kvadratmeter

4.000 kronor – två rum och kök 43 kvadratmeter

2.400 kronor för maten

Rådmsgården har varit igång i 12 år.

Man har investerat i lyftar, sängar och jordvärme. Man har ingen hemtjänst utanför boendet.

Övernattningsbädd finns för anhöriga.

Man anordnar underhållning med musikcafé, gudstjänster och studiecirklar.

Närmaste affären ligger i Långsele 2 mil bort.

Åmbacken servicekooperativ

Kooperativet ägs av Åmseleborna och är en ekonomisk förening

Verksamheten startade i mars 2002

Byn hade ett ålderdomshem som sedan blev servicehus. 10 lägenheter samt några utanför servicehuset. 47.9 – 68.9 m² Den större lägenheten kostar 4100 kronor exklusive el.

Bergvärme är installerat.

Alla boståndsbedöms. Åmsele servicekooperativ drivs som ekonomisk förening med 53 medlemmar. Styrelsen består av 6 personer.

Man har en ingångsavgift på 500 kronor per medlem.

Samhällsnämnden i Vindelns kommun lånade ut pengar vid starten. När delar av personalen gick vårdutbildning var 2 personal kvar som personalledare plus chef för verksamhet och kök. Kooperativet deltar i 2 Stad och Land-projekt för kökspersonal och övrig personal.

Kooperativet har 7,66 årstjänster.

Man har avtal med Vindelns kommun om ett stort hemtjänstområde utanför i byarna.

Personalen har samma lön och utbildning som kommunens personal i Vindelns.

Brandkåren servar kooperativets personal nattetid. Man bedriver också dagverksamhet.

Man är glad för att det är lätt att påverka och att fatta snabba beslut och att personalens förslag till förbättringar tas tillvara. Allt överskott går till kooperativet och till byn. Man har en bra förankring i byn och är ett stöd från människor som kan gå dit och köpa en måltid. Alla som vill ska kunna bo kvar i Åmsele. Man har ett bra stöd från PRO.

Kooperativet är med i KFO som ger rådgivning och hjälp.

Bäckbacka

Ett aktiebolag

Bäckbacka är ett boende med totalt 45 lägenheter varav 31 är seniorlägenheter och 14 är särskilt boende.

Eldsjälar/möjliggörare var Nils-Erik Öqvist ekonom och Bertil Håkansson arkitekt.

Bäckbacka drivs i aktiebolagsform Lån togs på 20 miljoner (utan borgen).

Man vill bedriva god vård och omsorg. De boende kan välja på olika aktiviteter som gymnastik, cafe var 14: dag och gudstjänst var 14:e dag. Andra aktiviteter som arrangerats är modevisning, pubafton, trubadurer, julfest, vårfest, våffelfest mm.

Man har 22 årsarbetare. En person arbetar på natten

Bäckbacka köper tjänst i form av arbetsterapi, sjukgymnast, sjuksköterska och köksbiträde på deltid.

Terapin är inte så populärt, de boende träffas hellre för att spela boule.

Medelålder på det särskilda boende är 88,67 år. Den äldsta är 98 år och den yngsta 76 år. Hyran för seniorboendet är 4200- 6000 och 4200 –4500 för särskilt boende, exklusive mat och larm. Man har ett särskilt boendeavtal per individ och ersättning per utförd hemtjänststimme.

Man har delat upp chefsuppdraget på två tjänster - en person på 100% och en person på 25%. Bokföring och redovisning samt lönehantering är utlagt på en bokföringsfirma. Personalen tycker att det är bra att chefen finns i huset. Städning utförs var 14e dag och fönsterputsning 2 ggr per år av en fönsterputsfirma.

Umeå kommun är uppdragsgivare.

Bäckbacka AB har även Skräddarn serviceboende på Teg som hyrs av kommunen och drivs av Carema som även har uppdrag i Hörnefors..

Aktiebolaget bygger seniorboende, eller ”trivselboende” som man hellre vill kalla det om 62 lägenheter på Backen

Där blir hyran 6500 till 7000 kronor. Där planeras för bubbelbad och IT hörna.

Trivselboende

Västerport.

Attacusbolagen med 350 anställda och vd P G Nilsson driver seniorboende i Östersund i 5 hyreshus med 32 lägenheter och 12 st gruppboenden. Detta är kooperativt boende med styrelse som beslutar om kön och de som vill byta till mindre lägenhet ges förtur.

Kooperativ hyresrätt och insats på 75000 kr som fås tillbaka vid avflytt indexreglerad.

Hyran är 4731 kr för 46 kvm inklusive varmgarage. Hyran får ej överstiga allmännyttan. I ett av husen finns gemensamhetsutrymmen att nyttja vid större fester och de boende ges dessutom 4 fester per år förutom bingo mm. Det finns även bastu och vävstuga och snickarmekverkstad. Detta kostar 150 kr per månad på hyran. Man kan även nyttja gästrum om man får gäster. Läkare och distr. sk får nyttja gemensamhetsutrymmet vid behov. I huset finns vaktmästare som hjälper till med att hänga tavlor byta lampor o s v.

Det finns en värd för varje hus och tillsammans utgör de bikupekommiten.

Målsättningen är att man skall kunna bo 10 år längre än i ett vanligt hyreshus. Ett väl genomtänkt seniorboende med fina gemensamma utrymmen

Sunnebacken

Äldreboende i Orrviken utanför Östersund. Byalaget bildade ekonomisk förening med avgift 100 kr per medlem. Start 1996. 8 lägenheter byggdes. 50 – 60 kvm. 5 milj kostade det. Hyran från 3400 till 4500 kr. Hyressättning i samband med fastighetsföreningen. Har egen kö. 55 + krävs för att få bo. Det finns en styrelse men ingen föreståndare eller fast personal i huset. 50 medlemmar f.n.i föreningen. Man köper vaktmästare och en del hyresgäster har hemtjänst. Kommunen borgade men tog sedan tillbaka sitt borgensåtagande. Det finns samlingssal med pentrydel. De som bor lagar sin mat själva i lägenheterna. Trädgårdsland finns. Jordvärme och golvvärme finns.

Statliga bidrag från Bolagsverket 81841 kr per år.

Brismarksgården i Hoting

Personalkooperativ som utför vård och omsorg i ett särskilt boende på uppdrag av kommunen som också förmedlar platserna. Kommunen äger fastigheten. Det finns 15 platser och 1 korttidsboende.

Sjuttion anställda varav 14 är medlemmar i kooperativet.

Inflyttningen var klar 1997.

Samtliga är delaktiga i och har ansvar för verksamheten. Det ger extra stimulans i arbetet.

Köket är central del i huset med dofter och arom och där de boende kan hjälpa till.

Vården sker på de boendes villkor med ett rehabiliterande synsätt. Man vill ha fest i vardagen. Miljötanken genomsyrar hela verksamheten både i bygge och drift. All personal har gått miljöutbildning och man har satt upp olika miljömål.

Det kommer många studiebesök från hela världen som i sin tur gynnar ortens näringsliv och utveckling.

Man vill utveckla äldre vården och prova alternativa behandlingsformer som musikterapi, massage, avslappning mm.

Omvårdnad, omtanke och miljöansvar är nyckelord.

Minnesanteckningar

Vännäs 19 september information om Kooperativ hyresrätt Roland Malm

Deltagare:

Socialchef

Kommunalråd

Företagare

Politiker

Företrädare för pensionärsorganisationer och lokala utvecklingsgrupper

Projekt gruppen

Companion Västerbotten

Roland Malm inledde presentationen med att berätta om sina erfarenhet av kooperativt företagande i Jämtland och nu i Kooperativ Idé Centrum i Stockholm.

Han har varit speciellt intresserad av kooperativt äldreboende och den delaktighet det främjar hos de boende. Roland har varit med och startat ca 10 äldrekooperativ i Jämtland.

Lövvik var det första kooperativet och det bildades 1991. Kooperativet har hållit på länge och eldsjälarna som var med vid starten har "tagit slut". Löövik ligger 5 mil från centralorten och de har aldrig haft en koppling till Strömsund.

De gamla ville stanna kvar i byn, fortsätta vara en resurs och att få vara bland dem man känner sen gammalt och har en relation till.

Man började med att bjuda in kommunalråd och socialchef att tidigt plocka in nyckelpersoner och beslutsfattare för att visa på att det bygger på ett lokalt behov.

Från början hade man ingen idé om att bilda kooperativ och kommunen hade inget intresse av att bygga och driva.

Ny presentation av den kooperativa företagsidén, kommunens krav att socialchefen skulle ingå i arbetsgruppen, de fyra kvinnor som startade samt Roland Malm.

Medlemmar i kooperativet var personal, bybor, anhöriga dvs. man byggde in en kvalitetskontroll, man har "koll" på kvaliteten i vård och verksamhet.

Lövvik är en liten by med ca 40 personer.

Den centrala placeringen och de gemensamma utrymmena var viktigast vid byggandet.

Bygget blev billigare för att man röjde, grävde, gjöt och målade med ideella krafter och fick därmed billigare hyra.

Medlemsinsats 1000 kr. Insatsen får man tillbaka när man går ur.

Arbetsgruppen tittade på vilka behov som fanns, vilka som ville bo där.

De allra flesta bybor var positiva.

Det är viktigt att bygga så stora lägenheter så att man kan ta emot besök och att det ska vara framkomligt för rullstolar. Löövik var ett extremt snabbt projekt - från bildande till att de första flyttade in.

3-5 år är en vanlig projekttid för äldreomsorgskooperativ.

Personalkooperativ, där man tar över en verksamhet eller startar en ny verksamhet. Man vill slippa långa beslutsvägar, rädda ifrån nedläggningshot – där är personal medlemmar.

I vissa fall kan anhöriga också vara medlemmar i personalkooperativ.

Kooperativ hyresrätt, ny lagstiftning har kommitsedan utförsäljningen av allmännyttan och bostaden blev en handelsvara. Kooperativ hyresrätt fanns tidigare som försöksverksamhet sen 20-talet. SKB 700 lägenheter i centrala Sthlm. Attraktiva områden och långa köer.

Det finns två modeller av kooperativ hyresrätt - en ägar- och en hyresmodell.

Ägarmodellen

Roland pratade om ägarmodellen och tog exempel från Ornö i Sthlms skärgård.

Där har man bildat kooperativ hyresrättsförening 6 lgh/ungdomar 6/barnfamiljer och 6/ äldre i samma område. Dyr tomtmark pga att all tomtmark säljs ut till turister.

Behovet var att de äldre som behövde äldreboende o dagverksamhet skulle slippa åka från ön.

Ett exempel från Uppland ”motorcykelgänget”, ett gäng i 60-årsåldern som hållit ihop sen tonåren och har motorcyklar som gemensamt intresse.

Bankerna ser hellre att man bildar bostadsrätt istället för kooperativ hyresrätt.

Ekonomi: Bostadskreditnämnden står för 95% av marknadsvärdet men Boverket har föreslagit att man ska göra finansieringen gynnsammare.

Skillnad mellan bostadsrätt och kooperativ hyresrätt

Kooperativet äger fastigheten och de boende betalar hyra. Man kan aldrig sälja sin kooperativa hyresrätt men man får tillbaka insatsen. Det är vanligt med en låg insats.

Vad som kostar är upplåtelseinsatsen 10.000 – 750.000 för en trea.

Låg upplåtelseinsats – hög hyra och tvärtom.

Fråga om bidrag jämfört med bostadsrätt. Bostadsbidrag – inga bidrag.

Bidrag kan fås för stimulansbidrag på Länsstyrelsen, det ser olika ut på olika orter i kommunen. Kommunen kan stå som ägare och kooperativet hyr fastigheten. Man bildar då ett koop efter hyresmodellen.

Skillnaden mellan 1.Bostadsrätt, sälja och göra en vinst till vem du vill och 2.Kooperativ hyresrätt, man får insats + upplåtelseinsats vid flytt men föreningen har också koll på vilka som flyttar in. Se till att det finns en kö för köande medlemmar har också inflytande på planering och behov.

Avtal med kommuner – ”ha en förturskö tillsammans med kommunernas biståndshandläggare”

Ändamålsparagrafen reglerar verksamhet och upplåtelseavgift om man ska ha årsavgift osv.

Vad ansvarar man för att förvalta i sin egen lägenhet och vad står föreningen för.

Stadgar för ägarmodellen – ändamål: äga o förvalta, sen kan man också lägga till specifikt äldreboende hemtjänst osv.

Avtal med kommunen OH 1

Åtaganden – uppdraget

Avtalstid

Ansvar

Insyn

Ersättningar, nivå, form, utbetalningar

Behovsbedömningar - Biståndsbedömningar

Personal: utbildning, bemanning

Avtal OH 2

Kvalitetskrav

Rapporteringsrutiner

Arbetsgivaransvar

Fackliga avtal

Tystnadsplikt
Försäkringar
(Lokala avvikelser och tillägg)

Förenklingar om upphandling för avtalen med kommunerna är på gång.

Arbetsgruppen – förutsättning i starten.

Information – studiebesök
Intresseförening, kan vara ideell förening eller grupp
Jobba med stadgar
Kontakter med byggare
Bilda/registrera ekonomiska föreningen
DVD med detaljerad info kooperativ hyresrätt finns att låna på Coompanion.

Diskussion: nya regeringens valmanifest och dess löften om att stötta äldreomsorgen.

”Svårt att sia om den nya regeringen men enligt valmanifestet ska man verka för trygghet i äldreboende samt småföretagande”.

”Bidragssidan är gynnsam under förutsättningen att fastigheten ägs av kommunen”.

”Det finns en positiv syn i kommunen på kooperativ hyresrätt för äldreomsorg.”

Arbetsgruppen vill gå ut och göra en ny förfrågan om behovet av lokal äldreomsorg i kommunen. Vännäs är Norrlands minsta kommun på ytan och det har varit ett argument politiskt att inte bedriva alternativ äldreomsorg lokalt.

Enkät: Vilka ska man fråga om behovet: 40+ eller 70+? Nuförtiden är många 50+are som ser sig om ”i god tid”. Man bör ha ett intresse av att driva frågorna om man inte väntar med att intressera sig tills man är gammal.

Exempel på kooperativ hyresrätt, lagstiftningen är ny, många är på gång men många har ännu inte startat. Flera stora fastigheter finns med upp till 200 lägenheter.

Historik:

De första kooperativa hyresrätterna är från 20-talet (SKB)

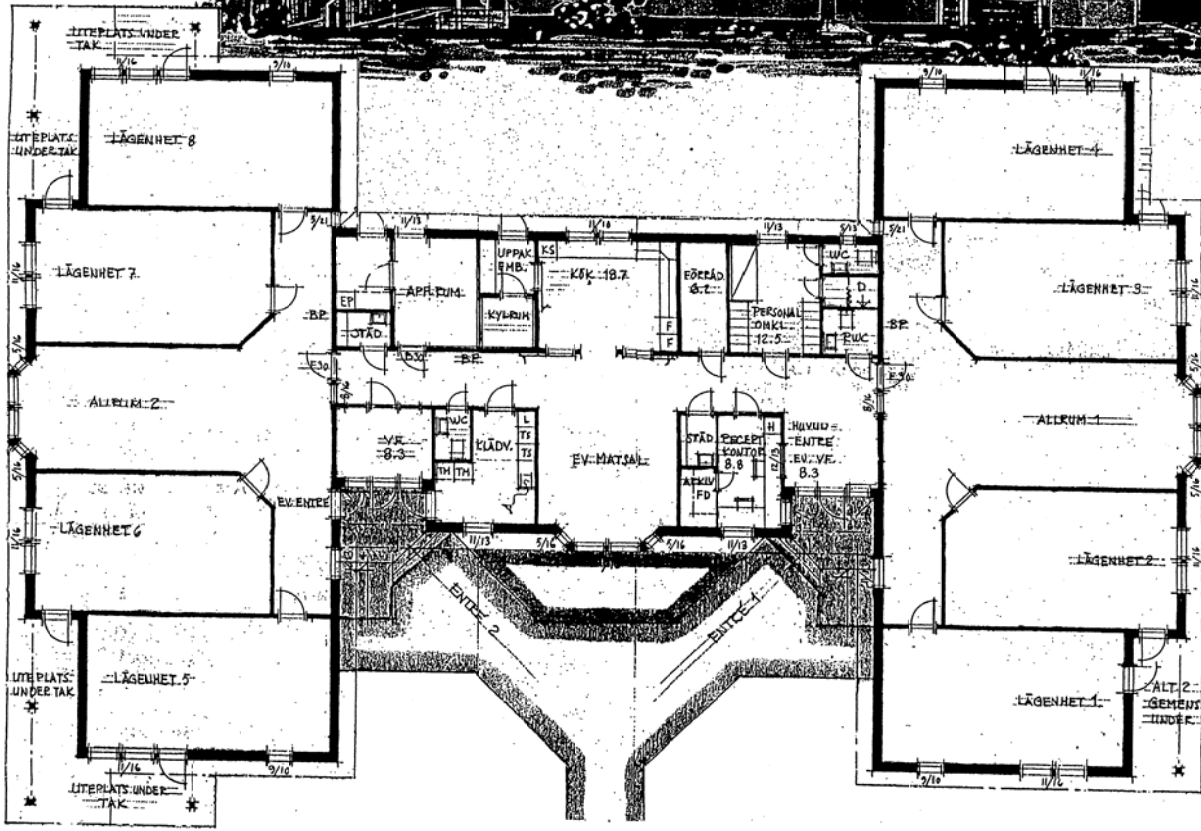
Äldremodellerna av kooperativ hyresrätt är från 90-talet

Bildvisning från studieresan till Jämtland och Ångermanland.

Anteckningar

Anna-Carin Persson

Coompanion Västerbotten

Genneth Sjölund

IDE & byggconsult

EKONOMIVÄGEN 6, 911 35 VÄNNÄSBY
TFN. KONT. 0835-20974, BOST. 0835-10132

FAX 0835-20972

Byggnation och kreativ produktion av
Illustrationer, grafisk formgivning etc.